

Uluslararası İlişkilerde Sosyal Ontoloji Kavrayışının Meta- Teorik Eleştirisi

*A Meta-Theoretical Critique of the Social Ontology Understanding in
International Relations*

Klevis KOLASI

Öğr. Gör. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara Üniversitesi

Bu makaleye atıf için

Kolasi, Klevis, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal Ontoloji Kavrayışının Meta-Teorik Eleştirisi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 13, Sayı 59, 2018, s. 3-18, DOI: 10.33458/uidergisi.523818

Makaleye Erişim İçin: <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.523818>

Makale Gönderim: 12 Şubat 2018

Basım Tarihi: 01 Eylül 2018

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler

E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkilerde Sosyal Ontoloji Kavrayışının Meta-Teorik Eleştirisi

Klevis KOLASI

*Öğr. Gör. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, SBF, Ankara Üniversitesi, Ankara.
E-posta: kolasi@ankara.edu.tr*

Yazar, makalenin taslağını okuyarak yorumlarıyla katkıda bulunan Çınar Özen ve Hakan Övünç Ongur'a ve yaptıkları yapıcı eleştiriler ile makaleye katkı sağlayan anonim iki hakeme teşekkürlerini sunar.

ÖZET

Sosyal ontoloji kavrayışı Uluslararası İlişkiler disiplinde İnşacı yaklaşımlar arasında yoğun tartışmaların konusu olduğu halde, bu tartışmaların çoğu sosyal ontolojiyi öznelerarası bir ontoloji ile eşitleme eğilimindedir. Yorumsamacı bir epistemolojiyi benimseyen İnşacılar da öne çıkan bu tutum, sosyal ontolojinin öznelerarası anlamlardan bağımsız olan nesnel boyutunun ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Bu makale, İnşacılar arasında hâkim olan bu sosyal ontoloji anlayışını yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Makalenin temel varsayımı sosyal ontolojinin öznelerarası ontolojiye indirgenemeyeceğidir. Bu doğrultuda makale, bilimsel gerçekçiliğin sağladığı teorik çerçeveye dayanarak, mevcut sosyal ontoloji kavrayışının İnşacılığın yorumsamacı epistemolojisinin kaygılarından türetildiğini ve sosyal ontolojinin öznelerarası anlamlar ile eşitlendiğinde sosyal gerçekliğin nesnel boyutunun kavramsallaştırılmasının yetersiz kalacağını ileri sürmektedir. Sosyal yapıyı öznelerarası anlamların pratik düzeyine indirgediğimizde, sosyal koşulların belirleyiciliğini norm ve kuralların veya söylemlerin belirleyiciliğine indirgemek zorunda kalmaktayız. Oysa uluslararası ilişkilerdeki hiyerarşi ve bağımlılık gibi öznelerarası anlamlara indirgenemeyen sosyal ilişkilerin kavramsallaştırılması, sosyal gerçekliğin nesnel boyutunun da dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ontoloji, Öznelerarası Ontoloji, Yorumsamacılık, Sosyal İlişkiler, Bilimsel Gerçekçilik

A Meta-Theoretical Critique of the Social Ontology Understanding in International Relations

ABSTRACT

Although the understanding of social ontology has been the subject of intense debate among constructivists in the discipline of International Relations the prevailing view drawn from these debates tends to equate social ontology with an intersubjective ontology. This stand, which is prominent among the constructivists adopting an interpretive epistemology, obstructs the conceptualization of the objective aspect of social ontology which is independent of intersubjective meanings. This article aims to rethink the social ontology understanding prevalent among the constructivists. This article argues that social ontology cannot be reduced to an intersubjective ontology. The article, based on the insights provided by scientific realism, suggests that the prevalent social ontology understanding in IR is derived from the interpretive epistemological concerns of constructivism and that the conceptualization of the objective aspect of social reality would remain inadequate in case we equate social ontology with intersubjective meanings. Specifically, it is argued that if we try to reduce social structure into the level of practices constituted by intersubjective meanings, we are forced to reduce the significance of social conditions into the significance of norms, rules or discourses. On the other hand, a proper conceptualization of social relations in international relations like hierarchy and dependency, which cannot be reduced to intersubjective meanings, requires considering the objective dimension of social reality.

Keywords: Social Ontology, Intersubjective Ontology, Interpretivism, Social Relations, Scientific Realism

Giriş

1980'lerden itibaren Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplininde, Kenneth Waltz'un Yapısal Gerçekçiliğine¹ içkin olduğu ileri sürülen "bireyci" ve "materyalist" ontolojiye bir tepki olarak gelişen post-pozitivist yaklaşımlarının ortak paydası, sosyal gerçekliğin sosyal bir inşa olduğu ve bu nedenle uluslararası olguların daha iyi anlaşılabilmesi için teorik yaklaşımların özne-nesne ayrımını kaldıran "sosyal" bir ontoloji üzerine inşa edilmesi gerektiğini ileri sürmeleridir.² Alexander Wendt'in ortaya koyduğu gibi sosyal ontoloji, birbirleriyle ilişkili iki temel tartışma tarafından tanımlanmaktadır. Birincisi, sosyal yapıların bireysel failerin özelliklerine ve etkileşimlerine indirgenebilir olduğunu savunan *bireyciler* ve bunun mümkün olmadığını savunan *bütüncüler* arasındaki yapı-fail sorunu tartışmasıdır. İkincisi ise sosyal gerçekliğin son tahlilde maddi koşullar aracılığıyla açıklanabileceğini savunan *materyalistler* ve düşüncelerin bağımsız ve belirleyici bir rol oynadığını düşünen *idealistler* arasındaki materyalizm-idealizm tartışmasıdır.³ Bu şekilde, tüm Uİ teorilerinin açık veya örtülü bir biçimde, varlıklar ve birimlerin doğası ve aralarındaki ilişkiler hakkında belirli ontolojik ön kabullere dayanmak zorunda olduğu fikri gündeme gelir. R.B.J. Walker'e göre, sosyal ve siyasi hayatın açıklanmasının pozitivist indirgemeci ve davranışsalci (*behaviourist*) ontolojisinin izin verdiğinden daha kapsamlı ve farklı bir sosyal ontoloji gerektirdiğini göstermek, başta meta-teorik düzeyde yürütülen post-pozitivist çözümlerinin başlıca amaçlarından biridir.⁴

Uİ disiplininde post-pozitivist veya yorumsamacı dönüşü (*interpretive turn*) başlatan Robert Cox ve Richard Ashley gibi yazarlar, ayrı ayrı sosyal teorideki Eleştirel Teori ve post-yapısalcı yaklaşımlardan esinlendilerse de, rasyonalist ana akım yaklaşımların bilimsellik anlayışı ve onların rasyonalist ilkelerini reddeden eleştirel yaklaşımlar arasında gelişen uçurumu İnşacılığın (*Constructivism*) doldurduğu görüşü öne çıkmıştır.⁵ Uİ'deki İnşacılık, pozitivist eleştirisiyle olduğu kadar, "radikal" bir inşacılık biçimi savunan Post-yapısalcı yaklaşımlara koyduğu mesafe ile de öne çıkmıştır.⁶ Bununla beraber, Uİ'de yorumsamacı bir epistemoloji ile pozitivist (ve ampirik) bir epistemoloji arasında "orta yol"cu bir yaklaşım⁷ temsil eden İnşacılık, Post-yapısalcılığın göreceli epistemolojisinden kaçınırken; Post-yapısalcı yaklaşımlara yakın duran göreceli veya öznelarası bir ontoloji benimsemiştir. Diğer bir deyişle, İnşacılık sosyal inşaların kaynağı olarak dile, söyleme ya da kültüre ayrıcalık atfeden bir sosyal gerçeklik anlayışı benimsemiştir.⁸ Bu bağlamda, Uİ'deki İnşacı

-
- 1 Bu yazıda pozitivism, yorumsamacılık, bilimsel (felsefi) gerçekçilik gibi bilim felsefesindeki meta-teorik yaklaşımları, Uİ'deki yaklaşımlardan ayırmak için küçük harflerle ifade edilirken Uİ teorileri büyük harflerle belirtilecektir.
  - 2 Alexander Wendt, "Constructing International Politics," *International Security*, Cilt 20, No.1, 1995, s.50; John Ruggie, *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalisation*, New York, Routledge, 1998.
  - 3 Alexander Wendt, *Quantum Mind and Social Science: Unifying Physical and Social Ontology*, New York, Cambridge University Press, 2015, s.6.
  - 4 R.B.J. Walker, "History and Structure in the Theory of International Relations," *Millennium*, Cilt 18, No.2, 1989, s.161-183; Friedrich Kratochwil ve John Gerard Ruggie, "International Organization: A State of the Art on an Art of the State," *International Organization*, Cilt 40, No.4, 1986, s.753-775.
  - 5 Milja Kurki, "The Limitations of the Critical Edge: Reflections on Critical and Philosophical IR Scholarship Today," *Millennium*, Cilt 40, No.1, 2011, s.135.
  - 6 Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory," *World Politics*, Cilt 50, No.2, 1998, s.325-327.
  - 7 Emmanuel Adler, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics," *European Journal of International Relations*, Cilt 3, 1997, s.322.
  - 8 Dave Elder-Vass, *The Reality of Social Construction*, New York, Cambridge University Press, 2012, s.8-10.

yaklaşımların meşrulaştırdığı “yorumsamacı ontoloji”nin⁹ disiplinde hâkim sosyal ontoloji kavrayışı olduğu zımnen kabul edilmiştir.

Literatürde “dilsel dönüş”, “kültürel dönüş”, “sosyolojik dönüş”, veya “sosyal dönüş”¹⁰ gibi terimlerle anılan ve Uİ’deki “post-pozitivist çağı”nı¹¹ açan Dördüncü Tartışma’nın¹² yarattığı ortam bağlamında Uİ disiplini, büyük ölçüde sosyal teoriye veya sosyal olana öncelik tanıyan bir alan haline gelmiştir. Hatta Patricia Owens’a göre bu gelişme, olguların tarihsel kökenlerinin incelenmeden sosyal olana tapıldığı (*sociolatri*) bir duruma ulaşmıştır.¹³ Buna Colin Wight’in sözünü ettiği, Uİ disiplininin post-pozitivist dönem üzerine sistematik bir biçimde eğilme isteksizliğini¹⁴ eklediğimizde, sosyal ontoloji adeta İnşacılar (veya geniş anlamda yorumsamacılar) ondan ne anlıyorsa o haline gelmiştir. Böyle bir durumda sosyal olan, düşünsel olana indirgenmiş olmaktadır. İnşacıların, sosyal yapıların sadece kurallar ve normlardan meydana geldiğini kabul etme eğiliminde olmalarının ve sosyal bağlamı öznelarası anlamlara indirgemelerinin taşıdığı sınırlılıklar, gittikçe farklı yazarlar tarafından da dile getirilmeye başlanmıştır.¹⁵ Bununla beraber, uluslararası ilişkiler ontolojisinin temel sosyal ilişkiler biçimlerini oluşturan hiyerarşi, bağımlılık, güç ilişkileri gibi toplumsal ilişkilerinin neden öznelarası anlamlara indirgenemeyeceğini, meta-teorik düzeyde ortaya koymaya çalışan çalışmalar yetersiz kalmıştır.

Bu makalenin başlangıç noktası, Uİ disiplininde hâkim olan mevcut “sosyal” ontoloji kavrayışının sorunsallaştırılmasıdır. Bu yönüyle makale Uİ’deki İnşacı yaklaşımların dayandığı felsefi varsayımlar düzeyinde meta-teorik (teorinin teorisi) bir eleştiri sunmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda makalenin inceleme alanı, teorilerin altında yatan ve analitik çerçevelerini şekillendiren epistemolojik ve ontolojik varsayımların uluslararası ilişkileri inceleme açısından doğurdıkları sonuçları irdelemekle ilgilidir. Meta-teorik varsayımların tartışılması, sosyal gerçekliğin nelerden oluştuğu ve bu alan ile ilgili neyi geçerli bilgi olarak sayabileceğimiz konusundaki incelemelerimizin ölçütleri belirlemesi yönüyle, araştırma faaliyetinin önemli bir boyutunu meydana getirmektedir.¹⁶ Makale bu sorunsala, pozitivism ile post-pozitivist yaklaşımların beslendiği yorumsamacı (*Verstehen* veya hermeneutik) geleneğin ontolojik kavrayışlarına meydan okuyan bilimsel gerçekçi (*scientific realism*) bilim felsefesinin sağladığı teorik kavrayış çerçevesinde yaklaşmaktadır. Makalenin temel varsayımı, sosyal ontolojinin

-
- 9 Emanuel Adler, “Barry Buzan’s Use of Constructivism to Reconstruct the English School: ‘Not All the Way Down’”, *Millennium*, Cilt 34, No.1, 2005, s.171-182.
- 10 Richard Price ve Christian Reus-Smit, “Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism”, *European Journal of International Relations*, Cilt 4, No.3, 1998, s.259-294.
- 11 Jim George ve David Campbell, “Patterns of Dissent and the Celebration of Difference: Critical Social Theory and International Relations”, *International Studies Quarterly*, Cilt 34, No.3, 1990, s.269-293.
- 12 Ole Waever, “The rise and fall of the inter-paradigm debate”, Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zaleski (der.), *International Theory: Positivism and Beyond*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s.149-185; Milja Kurki ve Colin Wight, “International Relations and Social Science”, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (der.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, New York, Oxford University Press, 2013, s.20.
- 13 Patricia Owens, “International historical what?”, *International Theory*, Cilt 8, No.3, 2016, s.449.
- 14 Colin Wight, “The Dualistic Grounding of Monism: Science, Pluralism and Typological Truncation”, *Millennium*, Cilt 41, No.2, 2013, s.327.
- 15 Bkz. Milja Kurki ve Adriana Sinclair, “Hidden in plain sight: Constructivist treatment of social context and its limitations”, *International Politics*, Cilt 47, No.1, 2010, s.2; Jonathan Joseph, “Philosophy in International Relations: A Scientific Realist Approach”, *Millennium*, Cilt 35 No.2, 2007, s.345-359.
- 16 Bkz. Christian Reus-Smit, “Beyond metatheory?”, *European Journal of International Relations*, Cilt 19, No.3, 2013, s.589-608.

öznelerarası¹⁷ ontolojiye indirgenemeyeceğidir. İnşacılığın idealist sosyal ontoloji kavrayışı, aktif insan öznesinin icrası olarak gördüğü gerçekliğin öznelerarası boyutunu kavramsallaştırma konusunda başarılıyken; sosyal gerçekliğin nesnel boyutunu kavrama konusunda yetersiz kaldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda makale, hâkim sosyal ontoloji kavrayışının İnşacılığın yorumsamacı epistemolojisinden türetildiğini ve sosyal ontolojinin öznelerarası anlamlar ile eşitlendiğinde, sosyal olanın nesnel boyutundan arındırılmasına ve dolayısıyla sosyal yapının sosyal ilişkilerden arındırılmasına yol açacağını ileri sürmektedir.¹⁸ Sosyal yapıyı öznelerarası anlamların pratik düzeyine indirgediğimizde, sosyal koşullarının belirleyiciliğini norm ve kuralların veya söylemlerin belirleyiciliğine indirgemek zorunda kalacağımız ortaya konulacaktır. Bu kapsamda uluslararası ilişkilerdeki hiyerarşi ve bağımlılık gibi öznelerarası anlamlara indirgenemeyen sosyal ilişkilerin kavramsallaştırılmasının zorlaştığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla makalede öznelerarası anlamlar olarak sosyal yapılar kavrayışının İnşacılığın ve sembolik etkileşimciliğin epistemolojik kaygılarının etkisiyle benimsediği budanmış “sosyal” ontoloji kavrayışından kaynaklandığı ortaya konulacaktır.

Epistemolojik Yanılgı veya Sosyal Gerçekliği Teorilerimize İndirgeme Hatası

Sosyal bilimler felsefesinde bilimsel gerçekçiliğin parçası olan “eleştirel realizm” (*critical realism*) hareketinin kurucusu olarak tanınan Roy Bhaskar, sosyal gerçekliğin onu incelemek için kullandığımız araçlara indirgenmesi durumunu “epistemolojik yanılgı” (*epistemic fallacy*) kavramıyla açıklamaktadır.¹⁹ Böyle bir durumda gerçeklik (ontoloji), epistemolojinin ölçütlerine uygun duruma getirilir. Sonuç olarak, sosyal gerçeklik ya metodolojik bireycilikte olduğu gibi aktörlerin veya bireylerin düzenlilik gösteren, gözlemlenebilen davranışlarına ve tecrit edilmiş olaylara indirgenir ya da yorumsamacı gelenekteki gibi inşalara, öznelerarası anlamlara (İnşacılık), söylemlere veya metinlere (Post-yapısalcılık) indirgenir.²⁰ Bu anlamda verili atomist olaylar, rasyonel seçimler ve/veya inşalar, sosyal gerçekliğin uymaya zorlandığı demirden bir kalıba dönüşmektedir. Böylece sosyal

17 Öznelerarasıcılık kavramı insan varoluşunun düşünsel veya kültürel ve dilsel yönlerine atıfta bulunmak için kullanan yorumsamacı yaklaşımlardan farklı olarak, Marksizmin yapısalcı versiyonlara karşı bir tepki olarak gelişen Praksis Ekolü olarak bilinen bir yaklaşımın, öznelerarasıcılığı fikirsel veya kültürel düzeye indirgenmeden, onu farklı olarak konumlanmış öznelerin *praksisleri* arasında meydana gelen çatışmalar ve çakışmaların ürünü olarak ortaya çıkan insan gerçekliğinin bir özelliği olarak kavradığını belirtmemiz gerekir. Bkz. Benno Teschke ve Can Cemgil, “The dialectic of the concrete: Reconsidering dialectic for IR and foreign policy analysis”, *Globalizations* Cilt 11, No.5, 2015, s.617.

18 Burada “nesnel” kavramı, sosyal dünyada nedensel etkilerini aktörlerin bilinçlerine bağlı olmaksızın gösteren anlamında kullanılmaktadır.

19 Roy Bhaskar, *A Realist Theory of Science*, New York, Routledge, 2008 [1975], s.5. Bhaskar böyle bir hatadan kaçınmak için bilimsel bilginin iki boyutu arasında bir ayrım yapmamız gerektiğini önerir. Buna göre dünya hakkında sahip olduğumuz ve mevcut teorileri ve paradigmaları içeren bilginin sosyal olarak üretilen bilginin geçişli veya epistemolojik boyutunu oluştururken, bilginin yöneldiği ve anlamaya veya açıklamaya çalıştığı bilginin nesnesi geçişsiz veya ontolojik boyutunu meydana getirir. Bhaskar’a göre bilimin mümkün olması için gerçekliğin belirli bir şekilde yapılanmış olması ve bizim teorilerimizden bağımsız olarak işleyen yapılar ve doğurgan mekanizmalara sahip olması gerekir. Nesnel bir boyut olmadan “göreceliğin içe patlaması” olarak tarif edilen, hiçbir genel doğrunun mümkün olmadığı ve tüm önermelerin eşdeğerde olduğu bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Bu nedenledir ki olgular teori-bağımlı olduğu halde, teoriler tarafından belirlenemezler. Bkz. Berth Danermark *et al.*, *Explaining Society: Critical realism in the social sciences*, New York, Routledge, 2002; Faruk Yalvaç, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No.24, 2010, s.3-32; Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”, Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, İletişim, 2014, s.31-65.

20 Heikki Patomaki ve Colin Wight, “After Postpositivism? The Promises of Critical Realism”, *International Studies Quarterly*, Cilt 44, No.2, 2000, s.217.

bilim felsefesinde ontoloji ile epistemoloji arasındaki ilişkinin doğru kurulamadığı durumlarda, sosyal gerçekliğin yetersiz ölçüm araçlarına uydurulması amacıyla onu saptırmak veya çarpıtmak zorunda kalındığından, budanmış bir sosyal ontoloji ortaya çıkmaktadır.

Epistemolojik yanılığının konumuz açısından en önemli sonucu, yorumsamacı epistemolojisinin “sosyal ontolojiyi” öznelarası anlamlara eşitlemesidir. Uİ disiplininde post-pozitivist yaklaşımlar, pozitivism eleştirisini özellikle yorumsamacı geleneğin lenslerinden okuduğu için hem pozitivism hem de yorumsamacılığın aslında kendi epistemolojik kaygılarından türettikleri birer *öznel ontolojiye* sahip olduklarını görmezlikten gelmiştir. Örneğin, Burak Ülman *vd.*, pozitivist ana akım uluslararası ilişkiler teorilerin “kendi epistemolojilerini ontoloji yerine koyarak monolitik, tarihötesi ve asosyal bir uluslararası fikri” kurduklarını belirtir, ancak post-pozitivist teorilerin de benzer bir “epistemolojik yanılığa” düştüklerini vurgulamaktan kaçınır.²¹ Oysa pozitivismin dünyası, ampirist epistemolojinin çerçevesi içinde (*esse est percipi* ilkesi uyarınca) tecrübe edilen ve algılanan ampirik olgulardan oluşurken, yorumsamacılığın dünyası ise aktörlerin sahip oldukları öznelarası anlamlardan ve inşalardan oluşmaktadır. Pozitivistler ontolojiyi tecrübe edilen şeyler açısından tanımlarken, İnşacı bir yaklaşım benimseyen Onuf ve Post-yapısalcı bir tutum sergileyen Ashley gibi post-pozitivistler²² onu dil veya söylem açısından tanımlamaktadırlar.²³ Her iki durumda da gerçeklik, insanlara ait bir nitelik taşıdığı için Bhaskar’ın ifadesiyle *antroposentrik* (insan merkezli) veya öznel bir ontoloji ile karşı karşıya kalmaktayız.²⁴

Metodolojik Bireyciliğin Düz (Bireyci) Ontolojisine Bir Alternatif Olarak “Sosyal” Ontoloji

Ana akım (rasyonalist) uluslararası ilişkiler teorileri arasında hâkim ontoloji kavrayışı, özellikle Rasyonel Seçim Teorisi ve Oyun Teorisinde öne çıkan *metodolojik bireycilikten* (*methodological individualism* - kısaca bireycilik) türemiştir.²⁵ Bireycilik sosyal sonuçların, bağımsız kabul edilen bireylerin özellikleri ve etkileşimleri tarafından üretildiğini ve bu nedenle sosyal olguların bireylerin davranışları veya alguları esas alınarak açıklanması gerektiğini söyleyen doktrindir.²⁶ Bireyciliğe göre sosyal (uluslararası) olgular bireylerle (devletlerle) ilgili olgulardan yola çıkarak açıklanmalıdır. İlk bakışta metodolojik bir tez biçiminde karşımıza çıksa da bireycilik, toplumun sadece

21 Burak Ülman *et al.*, ““Uluslararası” Fikri, Epistemolojik Yanılığ ve Eleştirel Gerçekliğin İmkânları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, No.30, 2011, s.17.

22 Uİ’de postpozitivist yaklaşımları sınıflandırmanın genel kabul gören tek bir görüşünün olmadığı söylemek mümkün olsa da, postpozitivist yaklaşımlar genellikle benimsedikleri epistemolojik tutumlarına göre üç genel epistemolojik konuma ayrılabilirler: Eleştirel Teori ve Antonio Gramsci’nin çalışmalarıyla ilişkilendirilen tarihselci yaklaşımlar (Linklater, Cox, Pijl, Teschke), sosyal teorideki fenomenolojik sosyolojiden (Winch, Schutz, Berger ve Luckman) ve sosyal yapıların rolünü göz ardı eden bu yaklaşımların sınırlılıklarını aşmaya çalışan *yapılanma* teorisinden (Giddens) esinlenen veya genel bir ifadeyle yorumsamacı gelenekle ilişkilendirilen İnşacı yaklaşımlar (Onuf, Kratochwil, Ruggie, Reus-Smit, Wendt) ve post-yapısalcı (Foucault, Derrida) düşünce ile ilişkilendirilen Post-modern (Ashley, Shapiro, Campbell) yaklaşımlar. Bunlar yanında kimi yönlerden bu geniş düşünce geleneklerine dayanarak çalışmalarını sürdüren feminist yazarlar da bulunur. Son olarak da Post-yapısalcılık çerçevesinin sunduğu kavramsal araçları kullanarak sömürge sonrası toplumların sorunlarına odaklanan Post-kolonializm yaklaşımının da bulunduğu ifade edebiliriz. Wendt’in İnşacı yaklaşımı, yapılanma teorisine ve bilimsel gerçekçilik ile kurduğu karmaşık ilişkisi kendi başına ayrı bir çalışmanın konusu olduğu için, bu makalede sadece yorumsamacı bir epistemolojiye dayanan İnşacı yaklaşımlarına odaklanılmıştır.

23 Patomaki ve Wight, “After Postpositivism?”, s.217.

24 Roy Bhaskar, *Reclaiming Reality: A critical introduction to contemporary philosophy*, New York, Routledge, 2011, s.17.

25 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, 1999, s.371.

26 Wendt, *Quantum Mind and Social Science*, s.61.

bireylerden veya onların eylemleri ve düşüncelerinden oluştuğunu varsayan ontolojik bir temele dayanmaktadır.²⁷ Sosyal teoride bireycilik pozitivist ve yorumsamacı olmak üzere iki genel biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bireyciliğin pozitivist versiyonu, ampirist epistemolojisi çerçevesinde sadece gözlemlenebilen bireylerin (rasyonel) davranışlarını esas alırken; yorumsamacı versiyon, sosyal olguları amaçlı ve anlamlı insan davranışlarının ürünü olarak görerek bireylerin olgulara atfettikleri anlamların yorumlanmasını esas alır. Örneğin Mario Bunge'nin belirttiği gibi hem bireycilik hem de yorumsamacılık bakımından “sosyal bilimcinin görevi, aileler, okullar, işletmeler ve siyaset gibi sosyal sistemleri incelemek değil, sosyal yapılardan bağımsız ve akılcı bireysel aktörlerin değer ve niyetlerini ‘anlamayı’ veya ‘yorumlamayı’ denemektir.”²⁸ Diğer bir deyişle, her ikisi de sosyal olguları açıklamak konusunda sistemik bütünlüğü değil, failleri ve onların eylemlerini ve etkileşimlerini esas alır. Aralarındaki temel fark ise failleri ve etkileşimlerini inceleme biçiminde yatmaktadır.²⁹

Ampirizm bilgi iddialarını gözlemlenebilen ve tecrübe edilen yüzeysel görünümle sınırladığı için gerçekliğin yüzeyini kazımak konusunda isteksizdir. Böyle bir durumda, ontoloji ampirik bir epistemolojiye indirgendiği için gerçeklik “düz” bir hal almaktadır.³⁰ Margaret Archer bireyciliğin insanlarla ilgili önemli meselelerin, onların bulunduğu sosyal bağlamdan bağımsız olarak belirlenebileceğini söyleyen “sosyal atomizm”e bağlı kaldığını söylemektedir.³¹ Bu nedenle bireycilik makro-olgularla ve sosyal kurumlarla ilgilenebilmek için “araçsalcılığa” (*instrumentalism*) başvurmaktadır. Araçsalcı bir yaklaşımla devlet ve toplum gibi makro-olgular, bireylerin tecrübelerinin tanımlanabilmesi için kullanılan “soyut modeller” haline gelir.³² Bu açıdan bireyciler için toplumun “grup” ile eşanlamda olması³³ bir rastlantı değildir.

Uİ’de rasyonalist teorilerin ontolojisini oluşturan bireycilik, post-pozitivist yaklaşımlar tarafından meta-teorik düzeyde tartışmaya açılıncaya kadar, yapı-fail sorunsalı konusunda hâkim yaklaşımı temsil etmiştir.³⁴ Uİ disiplininin geleneksel ontolojisi, pozitivism bilim felsefesinin uzun süren hâkimiyeti gölgesinde, metodolojik bireyciliğin varsayımlarından türetilmiştir. Böylece Uİ’de geleneksel ontoloji (sosyal gerçeklik) kavrayışı, pozitivismin ampirist epistemolojisinin meşrulaştırdığı sınırlar içinde anlamlandırılarak ya tecrit edilmiş ve başlı başına duran birimler tarafından oluşturduğu kabul edilmiş ya da “askerlerin ve diplomatların”³⁵ düzenlilik gösteren davranış kalıplarına indirgenmiştir. Wendt ve Duvall’a göre, söz konusu ontoloji kavrayışının temel özelliği, uluslararası sistemin yapısını önceden verili olan devlet aktörlerinin davranışlarının ve özelliklerinin toplamı olarak tanımlamasıdır.³⁶ Buna göre uluslararası ilişkiler sadece devlet davranışlarının toplamıdır. Tüm Rasyonel-Seçim yaklaşımları, sosyal olguların temelinde kendi çıkarlarını rasyonel bir biçimde takip eden, amaçlı aktörlerin yattığı ön varsayımdan hareket eder. Amaçlı ve rasyonel

27 Steven Lukes, “Methodological Individualism Reconsidered”, *The British Journal of Sociology*, Cilt 19, No.2, 1968, s.122.

28 Mario Bunge, *Chasing Reality: Strife over Realism*, Toronto, University of Toronto Press, 2006, s.54.

29 Nicos Mouzelis, *Sociological Theory: What Went Wrong?*, New York, Routledge, 1995, s.27-28.

30 Danermark et al., *Explaining Society*, s.8.

31 Margaret Archer, *Realist Social Theory*, New York, Cambridge University Press, 1995, s.35.

32 Roy Bhaskar, “On the Possibility of Social Scientific Knowledge and the Limits of Naturalism”, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Cilt 8, No.1, 1978, s.5.

33 Roy Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, New York, Routledge, 1998 [1979], s.31.

34 Wendt, *Social Theory*, s.371.

35 Stanley Hoffmann, “An American Social Science: International Relations”, *Daedalus*, Cilt 106, No.3, 1977, s.42.

36 Alexander Wendt ve Raymond Duvall, “Institutions and International Order”, Ernst-Otto Czempiel ve James Rosenau (der.), *Global Changes and Theoretical Challenges*, Lexington, Mass, Lexington Books, 1989, s.55.

aktörler tek gerçeklerdir. Buradan anlaşıldığı gibi bireycilik bazen örtük bazen de açık bir davranışsalci (ampirik) ontolojiye dayanmaktadır. Bu bağlamda Rasyonel-Seçimden beslenen Oyun-teorileri gibi yaklaşımlar başlangıç noktası olarak sistemik bütünleri değil, çıkarları doğrultusunda en faydalı seçimlerin peşinde koşan belirli karar-vericileri alır.³⁷ Bu açıdan Rasyonel Seçim teorileri, uluslararası politikanın temel meselelerini oluşturan hiyerarşik ilişkiler ve çatışan gruplar arasındaki güç mücadelelerini ele almakta başarısızdır. UI'de Kenneth Waltz'un uluslararası düzenin varlığını, kendi çıkarını takip eden egoist devletlerin varlığına rağmen açıklama çabası,³⁸ onu Neo-realizmi mikro-ekonomideki bireycilik üzerine inşa etmeye itmiştir. Waltz'un bu tutumu, teorik yaklaşımında benimsediği metodolojik yapısalcılığı (uluslararası sonuçlar uluslararası yapıya atıfla açıklanmalı) ile ontolojik bireyciliği (önce verili devletler vardır) arasındaki gerilime yol açmıştır. Ruggie, Wendt ve Dessler tarafından sıkça dile getirildiği üzere Waltz'un teorisindeki ontolojik bireycilik, Neo-realizmi ve dolayısıyla mikro-ekonominin metodolojik ilkelerini örtük bir ontolojiye dönüştüren tüm ana akım yaklaşımları, ontolojik düzeyde indirgemeci kılmaktadır.³⁹

Ana akım teorilerin bireyci ve maddeci ontoloji kavrayışlarının eleştirisi UI'deki ilk İnşacı girişimlerinin temel konusunu oluşturmuştur.⁴⁰ İnşacı yaklaşımların, pozitivizme yönelttikleri eleştirileri ontolojik (meta-teorik) düzeyde taşıyarak ana akım teorilerin ontolojik dayanaklarını meydana getiren bireyciliğinin sınırlılıklarını ortaya koymaları, disipline önemli bir katkıda bulunmuştur. Bununla beraber, aşağıda gösterileceği gibi İnşacılığın "sosyal ontolojisi", yorumsamacı geleneğin epistemolojik kaygılarından türediği için, son kertede ya söylem-dışı gerçekliği dışlayan (Post-yapısalcılıkta baskın olan yaklaşım) ya da onu öznelarası anlamlara indirgeyen, tek boyutlu veya budanmış bir sosyal ontoloji kavrayışı ileri sürmekle yetinmiştir.

Post-pozitivist Yaklaşımların Budanmış Sosyal Ontolojisi

Sosyal ontoloji, UI teorilerin felsefi veya meta-teorik temelleri meydana getiren, "sosyal yaşamın nelerden oluştuğu ve bu unsurlar arasında ne tür ilişkilerin var olduğuna dair varsayımlar dizisini" kapsamaktadır.⁴¹ Bu kapsamda post-pozitivist çevrelerde, sosyal ontolojinin uluslararası olguları kavramanın ve verileri incelemenin temelinin oluşturduğu fikri yaygın kabul görmüştür. Bununla beraber, UI disiplininde post-pozitivist dönüş, disiplinin ontolojisinin yeniden kavranması konusunda önemli sonuçları olan, öncelikle epistemolojik bir dönüşü işaret eder. Diğer bir deyişle, post-pozitivist ve özellikle İnşacı analizleri öne çıkaran literatürde ontoloji, çok tercih edilen ve sıklıkla kullanılan bir kavram olmakla birlikte, post-pozitivistlerin ontolojisi veya sosyal gerçeklik kavrayışları, onların önceden benimsedikleri epistemolojik öncülerinden ve kaygılarından türemiştir.⁴²

37 Mouzelis, *Sociological Theory*, s.27-28.

38 Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, 1979.

39 John Ruggie, "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, Cilt 35, No.2, 1983, s.285; Wendt, *Social Theory*, s.15; David Dessler, "What's at Stake in the Agent-Structure Debate?", *International Organization*, Cilt 43, No.3, 1989, s.448-9.

40 Kratochwil ve Ruggie, "International Organization".

41 James Fearon ve Alexander Wendt, "Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View", Walter Carlsnaes et al. (der.), *Handbook of International Relations*, London, Sage, 2002, s.52; Dave Elder-Vass, *The Causal Power of Social Structures: Emergence, Structure and Agency*, New York, Cambridge University Press, 2010, s.4.

42 Bkz. Jim George, *Discourses of Global Politics: A Critical (Re)Introduction to International Relations*, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1994, s.10-12; Patomaki ve Wight, "After Postpositivism?", s.213-237.

Fearon ve Wendt'in dikkatimizi çektiği üzere, İnşacıların çoğu için epistemolojik duruşlar ontolojik soruları öyle bir şekilde etkiler ki, bu iki düzlemi ayırıştırarak imkânsız hale gelir.⁴³ Bu açıdan genel anlamda Uİ'deki İnşacı yaklaşımlar aşağıdaki iki epistemolojik soruya verdikleri cevaplara göre birbirlerinden farklılaşmaktadır: Söylem dışındaki sosyal gerçeklik hakkında bilgi ileri sürülebilir mi? Sosyal araştırmalarda nedensel açıklamalar uygun mudur?⁴⁴ Buna göre İnşacılık içinde üç epistemolojik duruş ortaya çıkmıştır: her iki soruya da "hayır" cevabı veren "postmodern"istler (veya Post-yapısalcılar), birincisine "evet" ve ikincisine "hayır" cevabını veren "yorumsamacılar" ve her ikisine "evet" cevabını veren "pozitivistler".⁴⁵ John Ruggie tarafından "doğalcı inşacılık" olarak da tanımlanan en son grup ise Wendt ve Dessler'in parçası olduğu, inşacılığın ontolojisini benimserken epistemolojik duruşundan kaçınan, bazılarının adlandırılmasıyla, "orta yol" İnşacılık girişimine işaret etmektedir. Wendt'e göre "İnşacılık geniş bir şekilde epistemoloji olarak değil, dar bir şekilde ontoloji olarak yorumlanmalıdır."⁴⁶ Bu nedenle buradaki "pozitivistler" ifadesi yanıltıcıdır, çünkü Wendt ve Dessler'in İnşacılığı, uluslararası politikanın (aktörlerden doğrudan algılanmayan ve davranışlarını şekillendiren) derin yapılarını ortaya çıkarmak ve sosyal bilime bağlı kalmak için meta-teorik düzeyde "bilimsel gerçekçiliğe" dayanan bir yaklaşımdır. Bu konuda farklı kamplardan birçok eleştiri alan Wendt'in, "pozitivist" ifadesini sosyal bilime bağlı kalmak anlamında kullandığını belirtmemiz gerekmektedir.

Yukarıdaki sınıflandırma konusunda literatürde açık bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, ilk iki grupta bulunan inşacı yaklaşımların "tutarlı İnşacılık" (*consistent constructivism*) olarak tanımlandığını da görmek mümkündür.⁴⁷ "Tutarlı İnşacılar" etiketi altında toplanan yazarların ortak özelliği ise ontolojiyi yorumsamacı, dilsel veya post-yapısalcı bir epistemoloji üzerine kurmalarıdır. Wendt'in isabetli bir şekilde belirttiği gibi hem ampiristler hem de post-modernistler ontoloji karşısında epistemolojiye öncelik tanımaktadır.⁴⁸ Yine Wendt'in doğru tespitiyle, post-modernistler için "inşacılık" hem bir epistemoloji hem de bir ontolojidir. Bunun başlıca nedeni ise teorilerimizin gerçekliği (dünyayı) tam anlamıyla "inşa ettiği" varsayımdan kaynaklanır.⁴⁹ Belirtmek gerekir ki bu epistemolojik çıkış noktası, "tutarlı İnşacılar"ın diğer yanını oluşturan yorumsamacı inşacılar için de geçerlidir. Aşağıdaki bölümlerde İnşacılığın yorumsamacı epistemolojisinin sosyal ontolojinin kavramsallaştırılması ile ilgili doğurduğu sonuçlar irdelenecektir.

İnşacılığın Öznelerarası Ontolojisi ve Öznelerarası Anlamlar Olarak Yapı Kavrayışı

Uİ'deki "sosyolojik dönüş"ün en önemli ürünü İnşacılık olmuştur.⁵⁰ Keohane Uİ'de "sosyolojik yaklaşım" ifadesi ile kurumların incelenmesinde kişisel olmayan sosyal güçlerin, kültürel pratiklerin, normların, değerlerin ve öznelerarası anlamların rolünü vurgulayan yaklaşımların anlaşıldığını

43 Fearon ve Wendt, "Rationalism v. Constructivism", s.57.

44 Ibid., s.56-57.

45 Ibid.

46 Wendt, *Social Theory*, s.41.

47 K. M. Fierke, "Constructivism", Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (der.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, New York, Oxford University Press, 2013, s.196.

48 Wendt, *Social Theory of International Politics*, s.57.

49 Ibid., s.49.

50 Stefano Guzzini, *Power, Realism and Constructivism*, New York, Routledge, 2013, s.77.

ima etmektedir.⁵¹ Keohane her ne kadar bu argümanı düşünümsele (*reflectivist*) olarak tanımladığı yaklaşımların bilimsellikten uzak olduklarını ifade etmek için kullandıysa da, sosyal teoride pozitivizm ile çok tartışmalı bir ilişkisi olan ve bireyciliği reddeden (Durkheim'in sosyal olgular olarak tanımladığı kolektif temsilleri ve kolektif ilişkileri esas alan) yapısalcı gelenekleri göz ardı ederek, UI'deki "sosyolojik" yaklaşımların "yorumsamacı" yaklaşımlarla eşdeğerde görülmesine yol açmıştır. Ruggie'ye göre İnşacılığın "orta yol" ve "modernist" versiyonunun, rasyonalist ana akım teorilerinden en önemli farklılığı⁵² ontoloji konusunda ortaya çıkar.⁵³ İnşacılığın en çok bilinen argümanı, gerçekliğin sosyal bir inşa olduğuna ilişkin ontolojik tezidir. Sosyal inşa kavramı, toplumsal dünyanın insanlar tarafından inşa edildiği ve bu nedenle failerin çıkarlarının ve kimliklerinin sosyal bağlam tarafından derinden şekillendiğini ifade eder.⁵⁴ Emanuel Adler'in ifadesiyle "İnşacılık maddi dünyanın insan eylemini şekillendirdiği ve insan eylemi ve etkileşimi tarafından şekillendirildiği biçiminin, maddi dünyanın dinamik normatif ve epistemik yorumlarına bağlı olduğu görüşüdür."⁵⁵ İnşacılığı cazibeli kılan, Post-yapısalcılığın epistemolojik göreceliğine düşmeden, doğal ve değişmeyen olarak verili alınan kavramların ve olguların, aslında toplumsal olarak inşa edilmiş olduklarını göstererek, onların değişime açık olduklarını ve farklı bir biçimde inşa edilebileceklerini ortaya koymasındır.

Öte yandan, Kurki'nin belirttiği gibi "İnşacılar kendilerini dünya siyasetinin incelenmesinde sosyal bağlamın rolünü açıklamak isteyen teorisyenler olarak gösterdilerse de düşünsel faktörlere (kurallar, normlar ve öznelerarası inançlar gibi) ilişkin kavramsal odakları, sosyal yapının yetersiz veya eksik bir kavramsallaştırılmasına yol açmıştır."⁵⁶ Örneğin Karin Fierke'ye göre sosyal ontoloji anlayışı, "oyunu oluşturan sosyal kuralların aslında nesnelere ve cisimlerin maddeliğini oluşturduğunu" göstermektedir. Fierke burada "sosyal" kavramını kurallar ile aynı anlamda kullanmaktadır.⁵⁷ Benzer şekilde İnşacılığa yakınlığıyla bilinen İngiliz Okulu çerçevesinden bazı yazarlar, "sosyal yapısal teori" (*social structural theory*) ifadesi ile basitçe normlar ile ilgili bir teori anlaşıldığını ileri sürerler.⁵⁸ Örneğin, Emanuel Adler, Barry Buzan'ın İngiliz Okulu'nun çerçevesini, İnşacılığın sunduğu kavramsal olanakları kullanarak yeniden düzenlemesi girişiminin, sosyal bir yapı tanımına dayandığını ileri sürerken; sosyal yapının gücü yumuşatan değerlerden, normlardan ve kurumlardan oluştuğunu ima etmektedir.⁵⁹ Buradan görüldüğü gibi, yorumsamacı bir epistemolojiye dayanan İnşacılar için sosyal bağlam (yapı), temelde paylaşılan düşünceler ve öznelerarası inançlardan oluşmaktadır. Böyle bir tanım, sosyal yapı kavramının basitçe kültürel bağlama indirgenmesine yol açmaktadır.⁶⁰ Bu yaklaşımın bir sonucu olarak UI'de İnşacılığın baskın biçimi günümüzde "dünya siyasetindeki normlar, kültür ve kimlikler

51 Robert O. Keohane, "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly*, Cilt 32, No.4, 1988, s.381.

52 Rasyonalizm-İnşacılık arasındaki karşılaşma zamanla bir tartışma olmaktan çıkarak bir "diyaloga" doğru evrilmiştir. Fearon ve Wendt, "Rationalism versus Constructivism".

53 Ruggie, *Constructing the World Polity*, s.33.

54 Kurki ve Sinclair, "Hidden in Plain Sight", s.3.

55 Adler, "Seizing the Middle Ground", s.322.

56 Kurki ve Sinclair, "Hidden in Plain Sight", s.1.

57 K. M. Fierke, *Political Self-Sacrifice: Agency, Body and Emotion in International Relations*, New York, Cambridge University Press, 2013, s.55, 75.

58 Bkz. John Williams, "Structure, norms and normative theory in a re-defined English School: accepting Buzan's challenge", *Review of International Studies*, Cilt 37, 2011, s.1237.

59 Adler, "Barry Buzan's Use of Constructivism", s.173.

60 Paul Kowert ve Jeffrey Legro, "Norms, Identity and Their Limits: A Theoretical Reprise", Peter J. Katzenstein (der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996.

üzerine araştırma” için kullanılan muğlak⁶¹ ve sosyal yapıyı, paylaşılan düşüncelere indirgeyen idealist bir yaklaşımı temsil etmektedir. İnşacıların bir kısmının ve Post-yapısalcıların tümünün bilginin nesnellliğini reddetmeleri, toplumu ve uluslararası politikayı (Wendt’in amaçladığının aksine) yapısal bir şekilde kavramanın reddedilmesini de beraberinde getirmiştir. Kurki’nin belirttiği gibi, İnşacıların çoğu yapılardan bahsetmek yerine, kurallar, kurumlar ve öznelarasıcılıktan bahsetmeyi tercih etmektedir.⁶² Hatta Onuf’a göre İnşacıların, “yapı” sözcüğünü kelime dağarcıklarından tamamen çıkarmaları gerekir. Sosyal yapı kavramı yerine Onuf, kuralların ürünü olan ve kurumlarla eşanlamlı gördüğü “sosyal düzenlemeler” kavramının benimsenmesini önerir.⁶³ Onuf’un bu önerisi ilk bakışta çelişkili gibi görünse de aslında aşağıda ayrıntılı bir biçimde ele alacağımız yorumsamacı epistemolojisinin mantıksal bir sonucundan kaynaklanmaktadır. Eğer Onuf’un düşündüğü gibi yapıları basitçe kurallara indirgeyeceksek, o zaman yapı kavramının çağrıştırdığı derinlik ve pratiklerden özerk (kendine özgü) niteliği ortadan kalkmaktadır. Bu açıdan, yukarıda bahsedilen İnşacı yaklaşımlarda sosyal yapı kavramı sıklıkla kullanıldığı halde, onun aslında pratiklere işaret ettiği ortaya çıkmaktadır.

Wendt gibi yazarlar dışında UI’deki İnşacıların çoğu (artık sosyal olan ile eşitlenen) inşacı ontolojinin, “pozitivist” epistemoloji ile uyumlu olmadığını ve araştırma gündemleri konusunda vaat ettikleri açılımları gerçekleştirebilmek için yorumsamacı bir epistemoloji gerektirdiğini savunmuştur.⁶⁴ Örneğin, Bill McSweeney’e göre uluslararası düzen, toplumsal düzenin bir parçası olarak, fikirlerin, değerlerin, normların ve yorumlayıcı şemaların bir inşası olduğundan, sadece nasıl inşa edildiğini ortaya koyan veya inşa edilmiş doğasını ortaya çıkaran bir yorumlama prosedürü aracılığıyla anlaşılabilir. ⁶⁵ Benzer şekilde Kratochwil’e göre bizim teorilerimizin dışında (*out there*) bir gerçekliğin varlığını kabul etsek bile onu tanımlamalarımız dışında bilemeyeceğimiz için, inceleme alanımızı yorumlamalarımızın sağladığı çerçeve ile sınırlandırmak zorundayızdır.⁶⁶ Kratochwil’in bu görüşünü eleştirmek için Platon’un mağara alegorisini kullanan Colin Wight’e göre, Kratochwil’in yorumsamacı epistemolojisi görünümün ötesindeki gerçekliğin peşini bırakıp inceleme alanımızı “gölgelerle” (*shadows*) yani görünümle sınırlandırmamızı önerir.⁶⁷ Kratochwil’in yukarıda ifade ettiği epistemolojik kaygı nedeniyle, inşacı yaklaşımların ontoloji kavrayışı görünümün yorumlanması çerçevesinde şekillenmektedir. Örneğin Kratochwil’in yaklaşımına katılan Stefano Guzzini’ye göre UI’de “kuramsallaştırmaya, dil ve yorumlamaya, arka plan bilgisine ve sembolik iletişimin rolüne... belirgin bir şekilde önem veren, *insan uygulamalarının* (*human practices*) sosyal ontolojisinden başlanmalıdır.”⁶⁸ Buradan görüldüğü gibi sosyal ontoloji açıkça insan uygulamalarından (pratiklerden) türetilmektedir. Oysa Kratochwil ve Guzzini burada açıkça Bhaskar’ın “dilsel yanılgı” (*linguistic fallacy*) olarak kavramsallaştırdığı, “dünya ile ilgili açıklamaların her zaman dilsel terimlere, yani dünyayı tanımlamak için kullandığımız dil hakkındaki ifadelerle dönüştürülebileceği” hatasına düşmektedirler.⁶⁹

61 David McCourt, “Constructivism’s Contemporary Crisis and the Challenge of Reflexivity”, *European Review of International Studies*, Cilt 3, No.3, 2016, s.40-51.

62 Kurki ve Sinclair, “Hidden in Plain Sight”, s.6.

63 Nicholas Onuf, “Constructivism: A User’s Manual”, Vendulka Kubalkova, et al., (der.), *International Relations in A Constructed World*, New York, Routledge, 1998, s.63.

64 Fierke, “Constructivism”, s.196.

65 Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests*, New York, Cambridge University Press, 2004, s.116.

66 Friedrich Kratochwil, “Constructing a New Orthodoxy? Wendt’s ‘Social Theory of International Politics’ and the Constructivist Challenge”, *Millennium*, Cilt 29, No.1, 2000, s.91.

67 Colin Wight, “Inside the epistemological cave all bets are off”, *Journal of International Relations and Development*, Cilt 10, No.1, 2007, s.41.

68 Vurgu eklenmiştir. Bkz. Stefano Guzzini, *Power, Realism and Constructivism*, New York, Routledge, 2013, s.278.

69 Bhaskar, *The Possibility of Naturalism*, s.147, dipnot 34 s.179.

Yorumsamacılığın ve Sembolik Etkileşimciliğinin Ontolojisi

Bilim felsefesinde sosyal inşacılık, Mario Bunge'nin ifadesiyle, tüm sosyal olguların "kollektif düşünce"nin inşaları olduğunu iddia eden "antirealizmin ve bütüncülüğün bir karışımıdır".⁷⁰ Bu açıdan inşacı paradigmanın, yorumsamacılığın kurucusu sayılan William Dilthey'nin geliştirdiği *Verstehen* geleneğine dayandırılması bir rastlantı değildir. Yorumsamacılığa göre, sosyal olguları fiziksel olgulardan ayıran temel özellik, onların gerçekleştirenler için sahip oldukları "anlamlar"dır (*meanings*). Sosyal olguların anlamı ise aktörlerin sahip olduğu anlayışa bağlıdır. Yorumsamacı felsefesinin topluma ilişkin temel tezi, sosyal olan her şeyin amaçlı, sembolik veya metinsel olduğu ve bu nedenle toplumun nedensellik temelinde açıklanmak yerine "niyetler" açısından yorumlanması gerektiğidir.⁷¹ Bu noktada İnşacılık, "sosyal bilimin, toplumsal eylemleri gerçekleştirenler için sahip olduğu anlamı yeniden inşa ederek veya yorumlayarak ilerlemesi gerektiğini savunan" fenomenoloji geleneği ile buluşmaktadır.⁷²

Uı'deki İnşacılık⁷³ Alfred Schutz, Peter Berger ve Thomas Luckmann gibi yazarların çalışmaları ile ilişkilendirilen fenomenolojik sosyolojiden (sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji) etkilenmiştir. Fenomenolojik sosyoloji, özellikle idealizm ve öznelcilik, hatta bireycilik ile nitelendirilmektedir.⁷⁴ Bu açıdan, Wendt ve Ruggie gibi yazarlar, Waltz'un ontolojik bireyciliği karşısında İnşacılığın sosyal (bütüncül) ontolojisini öne sürdükleri halde, aşağıda gösterileceği gibi, İnşacılığın ontolojisinin metodolojik bireyciliğın belirli bir versiyonuna işaret eden sembolik etkileşimciliğın yorumsamacı epistemolojisinden türetildiği gözden kaçırılmamalıdır.⁷⁵

Sosyal gerçekliğın duyu izlenimlerinden (*sense impressions*) ibaret olduğunu savunan bir tez olarak tanımlanan fenomenalizm,⁷⁶ sosyal dünyanın bireylere nasıl görüldüğünün, sosyal araştırmacının tek meşru araştırma konusu olduğunu savunur. Fenomenolojik düşünce (pozitivizm gibi) "görünüşleri" (*appearances*) tek gerçeklik olarak kabul ettiği için, sosyal yapıları ve makro-olguları sosyologların yapay ürünleri olarak kabul eder.⁷⁷ Bu argümanın kökenleri sosyal gerçekliğın insan öznelinin gerçeği yorumlayışının ürünü olduğunu savunan Dilthey'nin yorumsamacı yöntemine dayanmaktadır. Wendt'in de kabul ettiği gibi fenomenoloji geleneği, bireylerin algılarına dayanması nedeniyle, "öznelci" bir yaklaşım sergiler.⁷⁸ Fenomenolojiye içkin olan öznelcilik, Husserl'in "dünyanın kendisi sonsuz bir düşüncedir" deyişinden anlaşıldığı gibi, hem epistemolojik hem de ontolojiktir.⁷⁹ Öte yandan, bilen özneyi sosyal bir boşlukta kabul eden ve bu nedenle açık bir bireycilik duruşu sergileyen geleneksel öznelcilikten farklı olarak⁸⁰ fenomenolojik sosyoloji, bireyi toplumdan tecrit etmeden, toplumun yaratıcısı olarak kabul etmektedir. Fenomenolojik sosyolojiye göre, toplum

70 Mario Bunge, "Realism and Antirealism in Social Science", *Theory and Decision*, Cilt 35, No.3, 1993, s.214.

71 Ibid., s.219.

72 Richard Ned Lebow, *Constructing Cause in International Relations*, Cambridge University Press, 2014, s.59.

73 Rebecca Adler-Nissen, "The Social Self in International Relations: Power, Identity and the Symbolic Interactionist Roots of Constructivism", *European Review of International Studies*, Cilt 3, No.3, 2016, s.27-39.

74 Ronen Palan, "A world of their making: an evaluation of the constructivist critique in International Relations", *Review of International Studies*, Cilt 26, No.4, 2000, s.580; Mario Bunge, *Social Science Under Debate: A Philosophical Perspective*, University of Toronto Press, 1999, s.95.

75 Palan, "A world of their making", s.577.

76 Anthony Giddens, *Politics, Sociology and Social Theory*, Stanford, Stanford University Press, 1995, s.136.

77 David Layder, *Understanding Social Theory*, London, Sage, 2006, s.92-93.

78 Wendt, *Social Theory of International Politics*, s.371.

79 Bunge, "Realism and Antirealism in Social Science", s.211.

80 Ibid., s.212.

ve sosyal gerçeklik, sağduyu bilgisi (*common knowledge*) (bilgi stokları) ve prosedürler (reçeteler) temelinde başkalarıyla paylaştığımız bir dünya anlamında “öznelerarası” olgulardır.⁸¹ Sosyal olgular bir amaç taşıyan “anamlı” olgular oldukları ve “yorumlanma”ya tabi oldukları için, sosyal gerçeklik verili değil bir inşadır. Bu yüzden sosyal olan maddi olmaktan çok ruhsal ve öznel veya öznelerarası bir niteliğe sahiptir. Bu anlamda “nesnel yapı”lardan bahsedemeyiz çünkü toplumsal düzen failer tarafından her an yaratılan ve yeniden yaratılan bir inşa sürecidir.⁸² Yorumsamacı gelenekte sosyal ilişkiler, söylemsel ve dolayısıyla öznel olarak kabul edilir.⁸³ Örneğin Winch’e göre insanlar arasındaki sosyal ilişkiler, sadece aktörlerin fikirlerinde ve bu fikirler aracılığıyla mümkün olduğundan, içsel ilişkilere işaret eder.⁸⁴ Benzer şekilde, Onuf “sosyal ilişkiler insanları *oluşturur* veya *inşa eder*” iddiasında bulunurken, sosyal ilişkiler ile “birbirimize yaptığımız şeyler ve birbirimize söylediğimiz şeyler”i kastetmektedir. Onuf’a göre “söylemek yapmak demektir: Konuşmak şüphesiz dünyayı olduğu gibi yapmak için aldığımız en önemli yoldur.”⁸⁵ Bu nedenle yapı kavramını karışıklık kaynağı olarak gören Onuf, onu failerin gördüğü kalıcı kurallar kalıpları ile eşitlemeyi tercih eder.

Bunge’ye göre fenomenolojinin ontolojik bireyciliği onun epistemolojik özneciliğinden kaynaklanır. Bireyler kendilerini ve diğerlerini her zaman “yorumladıkları” için sosyologların görevi “öznel anlamlar yapıları”nı yakalamaktır. Diğer bir deyişle, bireylerin yorumlama sürecinin, dış kısıtlamalar anlamındaki sosyal bağlamdan bağımsız olarak gerçekleştiği kabul edildiği için, araştırmacılar bireylerin günlük hayatını (*Lebenswelt*) incelemeye odaklanmalıdırlar.⁸⁶ Sosyal gerçekliği kuran ve inşa edenin birey olduğu fikri, bireyin sosyal kısıtlamalardan bağımsız olarak kurgulanmasını gerektirir veya bu sonuca ulaşır. Bunge’nin belirttiği gibi, bu açıdan baktığımızda özgürleşme meselesi ile ilgilenmemize gerek kalmamaktadır.⁸⁷ Benzer şekilde, Archer’in ifadesiyle, “yapıları” veya dış koşulları sadece söylemsel müzakereye tabi olan birer inşa olarak kabul ettiğimizde insan özgürleşmesi tasfiye edilir.⁸⁸ Bu durumda sosyologların işi mevcut sosyal düzeni yorumlamakla sınırlandırılmaktadır.⁸⁹ Bu nedendir ki Bunge, fenomenolojik sosyolojiyi toplumun dönüşümünü amaçlayan (ve bu yüzden mevcut düzene eleştirel bakan) Eleştirel Teori’nin muhafazakâr mevkidaşı olarak görmektedir.⁹⁰ Benzer biçimde Kurki, Uİ’deki İnşacılığın post-pozitivist veya eleştirel dönüşünün, onun siyasal olmayan (liberal) versiyonu veya siyasetin dönüştürülmesi ile ilgilenmeyen “epistemolojik bir dönüş” olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.⁹¹ Sonuçta, Layder ve Bunge gibi yazarların ayrı ayrı olarak ifade ettikleri gibi fenomenolojik sosyoloji bireysel deneyimlere ve bilince özel bir vurguda bulunan kişilerarası bir odağa kilitlenerek ayrımcılık, yoksulluk, işsizlik, sosyal çatışma ve savaş gibi makro olguları sadece insanlar arasındaki etkileşime indirger veya maddi gerçekliklere tümüyle uzak kalır.⁹²

81 Layder, *Understanding Social Theory*, s.93.

82 Ibid., s.103.

83 Douglas Porpora, *Reconstructing Sociology: The Critical Realist Approach*, Cambridge University Press, 2015, s.25-26.

84 Aktaran Anthony Giddens, *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, Ankara, Sentez, 2013, s.68.

85 Onuf, “Constructivism”, s.59.

86 Bunge, *Social Science Under Debate*, s.95.

87 Ibid., s.95.

88 Margaret Archer, “Introduction: Realism in the social sciences”, Margaret Archer *et al.*, (der.) *Critical Realism: Essential Readings*, New York, Routledge, 1998, s.193

89 Bunge, *Social Science Under Debate*, s.95.

90 Ibid.

91 Kurki, “The Limitations of the Critical Edge”, s.136.

92 Layder, *Understanding Social Theory*, s.164; Bunge, *Chasing Reality*, s.56-57.

Yukarıda ifade edilen öznelarası ontoloji, Uİ'de kurallar, normlar ve semboller gibi öznelarası analiz birimleri ile ilgilenilmesi için elzem görülmekle kalmamış, sosyal olanın türetildiği yegâne ontolojik ilke haline gelmiştir. İnşacı yazarlar sosyal süreçlerden ve yapılardan bahsettikleri zaman, sosyal olanı öznelarası anlamlara, anlamlar ağına veya söylemlere/metinlere indirgeme eğilimi taşımaktadır.⁹³ Wendt'e göre "sosyal yapıların var olduğuna dair ortak inanç onları bizim için gerçek kılar".⁹⁴ Son tahlilde sosyal olanın düşünsel veya öznelarası olana indirgendiği idealist bir duruşa ulaşmış bulunmaktayız.⁹⁵ Wendt'e göre İnşacılık örneğinde idealizm iki anlama gelmektedir: birincisi, insanların ürünü olan sosyal yapıların maddi güçlerden ziyade paylaşılan düşüncelerden tanımlandıkları; ikinci ise amaçlı aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını bu paylaşılan düşüncelerden inşa ettikleri.⁹⁶ Böylece idealist bir sosyal ontoloji, güç ve çıkarların içeriğinin ve anlamının, düşünceler ve kültürden oluşturulduğunu söylemektedir. Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerin ontolojisinin "sosyal" olduğu savı ile devletlerin düşünceler aracılığıyla birbirleriyle bağlandığı ve bu düşüncelerin devletlerin ne olduklarını belirlediği anlaşılmaktadır.⁹⁷ Buradan hareketle uluslararası politikanın sosyal yapısının, birbirleriyle çatışan veya örtüşen çoklu söylemlerden meydana geldiği⁹⁸ veya normlardan, kurumlardan, düşüncelerden ve kolektif anlamlardan oluştuğu sonucuna varılmaktadır. Sonuç olarak sosyal ontolojinin temel yapısının yalnızca failerin sahip oldukları öznelarası anlamlara veya kolektif düşüncelere indirgediğimizde, mevcut söylemsel çerçevelerimizin aslında gözümüzden kaçan ve farkında olmadan yeniden ürettiğimiz belirli sosyal yapılar tarafından şekillendirilmiş olabileceği ihtimalini inceleme dışına itmiş oluruz. Oysa uluslararası politika sadece bireysel devletler ve onların eylemleri ve onların dünya siyasetin yapısına ilişkin sahip oldukları kolektif algılar ve anlamlardan oluşmaktan ziyade, devletler ve devlet dışı aktörlerin içinde buldukları ilişkiler toplamından da oluşmaktadır. Özetle devletlerin eylemleri büyük ölçüde İnşacıların öne sürdükleri gibi aktörlerin sosyal durumlar hakkında paylaştıkları bilgi ve inançlardan dolayı gerçekleşirse de, geçmişten gelen ve yeni oluşan mevcut roller, kurallar ve ilişkiler aktörlerin davranışlarını bazen bilinç, kararlar ve seçimler açısından belirsiz olan şekillerde yapılandırır.⁹⁹ Bu nedenle uluslararası siyasi olguların açıklanması söz konusu aktörlerin uluslararası olguları kavramsallaştırdığı ve deneyimlediği biçimleri tanımlamakla yetinmeden, bu tür deneyimleri ve olguları yapılandıran ve üreten sosyal ilişkilerin ortaya çıkarılmasını gerektirmektedir. Bu sorunsal ise sosyal ilişkileri paylaşılan anlamlara indirgemeyen ve onlara kendilerine özgü bir nedensellik gücü atfeden bir kavrayışla çözüme kavuşabilir.

93 Kurki ve Sinclair, "Hidden in Plain Sight", s.2.

94 Wendt, *Quantum Mind and Social Science*, s.25.

95 Shannon Brincat, "Towards a social-relational dialectic for world politics", *European Journal of International Relations*, Cilt 17, No.4, 2010, s.679-703.

96 Wendt, *Social Theory*, s.372.

97 Ibid.

98 Bkz. Bahar Rumelili, "Liminal identities and processes of domestication and subversion in International Relations", *Review of International Studies*, Cilt 38, No.2, 2012, s.497.

99 Colin Wight ve Jonathan Joseph, "Scientific Realism and International Relations", Jonathan Joseph ve Colin Wight (der.), *Scientific Realism and International Relations*, New York, Palgrave, 2010, s.16.

Sosyal Gerçekliğin Nesnel Boyutu Olarak Sosyal İlişkiler

Bu noktaya kadar ele aldığımız yorumsamacılık ve sembolik etkileşimcilik, sosyal ilişkilerin sadece aktörlerin kolektif düşünceleri olarak tanımlanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yüzden sosyal yapılar insanların veya aktörlerin özelliklerinden bağımsız özellikler taşıyamaz görüşü öne çıkmaktadır. Kısaca yorumsamacı bir bakış açısından sosyal ilişkiler, onları faillerden ayrı kılan “dışsal” ve nesnel özellikler içermez. Bu anlayışın en önemli sonucu sosyal yapıları nedensel açıdan etkisiz olarak kavramasıdır.

Oysa Douglas Porpora, yapı ve kültür veya yapı ve eylem arasında bir ayrımın olmadığı ve önemli olan tek şeyin (söylemsel) pratikler olduğu görüşünü sosyolojinin çağdaş bir miti olarak niteler.¹⁰⁰ Porpora ayrıca, sosyolojide “kültürel” veya “dilsel dönüş”ten önce, kültür kavramının insanların paylaştığı ortak normlar ve inançlardan oluşan öznelarası veya söylemsel alanı temsil ederken; sosyal yapı kavramının insanların düşüncelerinden bağımsız olan nesnel ve maddi ilişkileri göstermek için kullanıldığına dikkat çeker.¹⁰¹ Ek olarak, Margaret Archer’in de gösterdiği gibi yapıyı, faili ve kültürü birbiriyle birleştirmek, onların birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini görme yeteneğinin yitirilmesine sebep olur.¹⁰² Kaldı ki sosyal ilişkilerin kendine has özelliklerini ve nedensel güçlerini failerin kolektif düşüncelerine atfettiğimizde, eylemleri mümkün kılan ve kısıtlayan anlamında sosyal yapılardan bahsetmek zorlaşır. Diğer bir deyişle, sosyal yapıları öznelarası anlamlar ile eşitleyeceksek, aktörlerin eylemlerini şekillendiren bir dış gerçeklik çağrıştıran yapı kavramı derin anlamını kaybederek, pratiklerin yüzeysel seviyesinde kavranmaya mahkûm kalır.

Layder’in önemle vurguladığı gibi failliği ve yapıyı “farklı ancak bağlantılı” unsurlar olarak anladığımızda, “onların toplumsal süreçlere karşılıklı katkılarını olduğu kadar, sosyal gerçekliğin nesnel ve öznel yanları arasındaki bağlantıları da kavrayabiliriz.”¹⁰³ Benzer biçimde Archer’e göre yapı ve fail sosyal gerçekliğin ayrı boyutlarını oluşturdukları için onları birleştirmek yerine, birbiriyle nasıl bağlandıklarını ortaya koymak gerekir. Birbiriyle etkileşimde bulunan failer kendi tercihlerini ve çıkarlarını takip ederken belirli sosyal ve kültürel yapılar inşa eder. Bununla birlikte, zamanla bu yapılar onları yaratanlardan ayrı özellikler ve nedensel güçler kazanır. Diğer bir deyişle, etkileşen aktörler, yaratıcılarından özerklik kazanan ve başta amaçlanmamış yapısal sonuçlar üretebilir.¹⁰⁴ Bu biçimde ortaya çıkan sosyal yapıların özellikleri, toplumun üyeleri karşısında zamansal öncelik, göreceli bir özerklik ve nedensel etkiler taşır durumuna gelir.¹⁰⁵ Bu anlamda toplumsal ilişkiler, bu ilişkilere giren ve eylemleri ile onları yeniden üreten veya dönüştüren kişilerden önce geldiklerinden,¹⁰⁶ öznelarası anlamlara tamamıyla dayanmayan bir gerçekliğe sahiptir. Eylemlerimizin, bir bakıma bireysel aktörden bağımsız olarak var olan bir yapıya bağlı olma biçimi, sosyal gerçekliğin nesnel yönünü ifade etmektedir. Örneğin hâkimiyet yapıları (*structures of domination*) veya hiyerarşik ilişkiler bireylerin onlar hakkında sahip oldukları algılardan ve inançlardan bağımsız olarak nedensel etkilerini gösterir. Aztek İmparatoru Montezuma’nın 1517’de İspanyol’ları Tanrı olarak görmesi¹⁰⁷ veya Çing Hanedanı’nın kendini en yüce iktidar olarak kabul etmesi ve İngilizlerin gücünü görmezlikten gelmesi, onların içinde buldukları hiyerarşik ve bağımlılık ilişkilerden zarar görmemelerini önleyememiştir.

100 Porpora, *Reconstructing Sociology*, s.24.

101 Ibid.

102 Ibid., s.119.

103 Layder, *Understanding Social Theory*, s.266.

104 Nicos Mouzelis, *Modern and Postmodern Social Theorizing*, New York, Cambridge University Press, 2008, s.204.

105 Margaret Archer, *Structure, Agency and the Internal Conversation*, New York, Cambridge University Press, 2003, s.2.

106 Bhaskar, *Reclaiming Reality*, s.3.

107 Wendt bu argümanı postmodernist argümanları eleştirmek için kullanmaktadır. Bkz. Wendt, *Social Theory*, s.56-57.

Bilimsel gerçekçiliğin meta-teorik varsayımlarını¹⁰⁸ benimseyen yazarlar, sosyal yapıları kurallar veya öznelarası anlamlar açısından tanımlayan İnşacıardan farklı olarak, sosyal yapıları ve failleri birbirleriyle, rolleriyle ve düşünsel ve maddi kaynaklarıyla bağlayan ve aralarındaki iş bölümü ve farklılaşmayı ifade eden *iç ve dış ilişkiler* olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁹ Bu yönüyle bilimsel gerçekçiliğin sosyal ilişkiler olarak kurguladığı yapı tanımının, yapı ve fail arasındaki ilişkiyi, yukarıda ele anılan yorumsamacılığın izin verdiğiinden daha kapsayıcı bir biçimde kavramsallaştırdığı ileri sürülebilir. Mouzelis'e göre sosyal ilişkiler olarak yapıların "dışsallığı" veya "nesnelligi", sadece Archer'in vurguladığı tarihsel zamanın bir sonucu veya işlevi olmayıp aynı zamanda hiyerarşik bir biçimde düzenlenen toplumsal mekânın da sonucudur.¹¹⁰ Böyle bir yaklaşım, sosyal yapılar içinde hiyerarşik olarak temellendirilen sosyal ilişkileri vurgulayarak, tüm faillerin sosyal eyleme eşit derecede katılmadıklarını ortaya koymaktadır. "Maddi olarak cisimleşen sosyal ilişkiler failleri daima asimetrik güç ilişkileri içerisinde konumlandırır."¹¹¹ Böylece hiyerarşik bir şekilde konumlanan aktörlerin faillği onların sosyal konumdan türediğini ortaya çıkartmaktadır. Bu argüman, neden belirli söylemlerin diğerlerine göre daha etkili olduğunu açıklamak konusunda da değerlidir.

Sosyal ilişkiler olarak yapı kavramı sosyal bağlar yanında, sıfır toplam ilişkileri de içerir, yani birinin kazancı diğerlerinin kaybına sebep olduğu durumlar. Bunlara sömürü, güç, bağımlılık, eşitsizlik ilişkileri de eklenebilir.¹¹² Bu açıdan toplumsal farklılaşma başta olmak üzere bağımlılık, güç dağılımı, hiyerarşi gibi çeşitli eşitsizlik ilişkileri, sadece algıladıklarında veya söylemin parçası olduklarında var olmaz. Porpora'ya göre, sosyal ilişkilerin birçok kaynağı vardır. Sosyal ilişkiler aktörlerin pratiklerinden doğar ancak onlara indirgenmeyen bir özelliğe de sahiptir.¹¹³ Diğer bir deyişle, sosyal yapıların, doğrudan söylemsel olarak yaratılmaları gerekmez. Varlıkları ve sonuçları mutlaka birileri tarafından tanınmak zorunda değildir. Bu anlamda, bunlar söylem dışı ve neseldir.¹¹⁴

Sosyal ilişkilerin bir diğer kaynağı ise kültürel kurallardır. Ancak bunlar kültüralist sosyologların odaklandığı düzenleyici kurallar (*regulative rules*) olmayıp daha ziyade doğal ve nesnel ilişkilere yol açan, oluşturucu kurallara (*constitutive rules*) işaret etmektedir. Oluşturucu kurallar düzenleyici kurallardan farklı olarak bizlere nasıl davranmamız gerektiğini değil, bizim davranışlarımızın ne anlama geldiğini belirler.¹¹⁵ Satranç oyunun kuralları buna bir örnektir. Bu kurallar, hangi davranışların geçerli olduğunu ve farklı sonuçların nasıl ödüllendirildiği veya cezalandırıldığını belirler. Oluşturucu

108 Bilimsel gerçekçiliğin temel varsayımı, gerçekliğin bizim onun hakkında sahip olduğumuz teorilerden ve algılarımızdan bağımsız olarak var olduğunu söyleyen ontolojik gerçekçilik ile ilgilidir. Bilimsel gerçekçilik katmanlı bir gerçeklik (olaylarla ilişkin gözlemleri ve algıları içeren ampirik alan, fiilen gerçekleşen olaylar örüntülerine işaret eden somut düzey ve olayları üreten temel yapılar ve mekanizmaları içeren reel düzey) anlayışına dayanarak hem gerçekliği gözlemlenebilen (ampirik) yönüne indirgeyen pozitivistizmden, hem de gerçekliği yorumsal çerçevelere veya dilsel uzlaşımlara indirgeyen yorumsamacı gelenekten ayrılmaktadır. Bilimsel gerçekçilik bu katmanlı ontoloji anlayışı sayesinde, sosyal yapıların gözlemlenen olaylar örüntülere veya faillerin sahip oldukları kolektif anlamlara değil, bu örüntüleri ve düzenlilikleri üreten sosyal gerçekliğin derin katmanını oluşturan mekanizmalar ve süreçlere işaret eden sosyal ilişkilerden meydana geldiğini öne sürmektedir. Bu anlamda sosyal yapılar etkileşim düzeyinde meydana gelen öznelarası anlamlar ve sosyal pratiklerden daha fazla ve farklıdır. Bilimsel gerçekçiliğin varsayımları ile ilgili daha ayrıntılı olarak bkz. Wight ve Joseph, "Scientific Realism and International Relations"; Yalvaç, "Eleştirel Gerçekçilik".

109 Kurki ve Sinclair, "Hidden in Plain Sight", s.6.

110 Mouzelis, *Modern and Postmodern Social Theorizing*, s.201.

111 Kurki ve Sinclair, "Hidden in Plain Sight", s.10.

112 Porpora, *Reconstructing Sociology*, s.99.

113 Ibid., s.103.

114 Ibid., s.197.

115 Ibid., s.104.

kurallar, kavramlara ve kavrayışlara bağlı oldukları halde – kurumsal kurallar gibi – var olmaları için aktörlerin algılanmalarına bağlı değildir. Onlara nesnel yönünü veren, bizzat bu son özellikleridir. Bir diğer örnekle, uluslararası ilişkilerde güç ilişkileri, egemenlik ile ilgili oluşturuca kurallardan doğar. Ancak egemenliğin ne olduğunu belirleyen bu kurallar, kaynaklara erişim konusunda eşitsiz ilişkiler doğurarak devletlerarasında bir farklılaşmanın meydana gelmesine yol açar. Bu durumda bazı egemenler buldukları yapısal konumları sayesinde daha etkili söylemler öne sürebilir. Burada ifade edilen yaklaşım, ilişkisel ve nesnel koşullar anlamında bu tür sosyal ilişkilerin hem davranışsal etkileşimden hem de kültürden ontolojik açıdan ayrı durduklarını kabul etmektedir.¹¹⁶

Sonuç

Bu çalışma Uluslararası İlişkilerde yorumsamacı bir epistemolojiyi benimseyen İnşacı yaklaşımlarda hâkim bulunan sosyal ontoloji kavrayışının bir eleştirisini sunmuştur. Bu doğrultuda makale, bilimsel gerçekçiliğin ontoloji kavrayışına dayanarak, İnşacı yaklaşımların sosyal ontoloji anlayışının bazı yetersizlikleri ortaya koymuştur. İnşacılığın idealist sosyal ontoloji kavrayışı, aktif insan öznesinin icrası olarak gördüğü gerçekliğin öznelerarası boyutunu kavramsallaştırma konusunda başarılıyken; sosyal gerçekliğin nesnel boyutunu kavrama konusunda yetersiz kalmaktadır. Bunun başlıca nedeni, İnşacıların sosyal gerçekliğin sadece bir yönüyle ilgilenmelerini sağlayan yorumsamacı epistemolojik kaygıdır. İnşacı yaklaşımların, Uİ disiplininin yeniden yönlendirilmesiyle ilgili en önemli vaadi, pozitivizmin sınırlılıklarına içkin bireyci ve maddeci bir gerçeklik anlayışına sahip ana akım teorileri karşısında, dünya politikasının daha iyi anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi için *sosyal* bir (uluslararası) gerçeklik kavrayışı sunmalarıdır. Bununla beraber, post-pozitivist yaklaşımların sosyal ontolojisi, (sosyalden önce) epistemolojik önceliklere göre, ya yorumsamacı ya da söylemseldir. Bu durumda sosyal ontolojinin sadece tek bir (öznelerarası) boyutu öne çıkarılırken, nesnel boyutu gölgede bırakılmakta veya bu iki boyutunun nasıl ilişkilendireceği sorunu yeterince dikkate alınmamaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplininde post-pozitivist yaklaşımlar arasında yaygın olan bu meta-teorik tutum, uluslararası olguların sadece “idealist” bir biçimde “açıklanabileceği” veya içinden yorumlanabileceği bir anlayışı teşvik etmektedir. Yorumsamacı bir perspektiften, sosyal ontoloji öznelerarası olduğu için sosyaldir. Böylece sosyal olan yalnızca düşünsel olana eşitlenmektedir.

Makale bilimsel gerçekliğinin sosyal ontoloji kavrayışına dayanarak, sosyal ilişkileri sosyal gerçekliğinin öznelerarası anlamlara indirgenemeyen nesnel boyutu olarak ele alınma ihtiyacını ortaya koymuştur. İnşacılıktan farklı olarak, bilimsel gerçekçiliğin bakış açısından sosyal ontoloji, ilişkisel olduğu için sosyaldir. Bu anlamda sosyal yapıları meydana getiren sosyal ilişkiler, sosyal gerçekliğinin derin katmanını oluşturur. Diğer bir deyişle, sosyal ilişkilerin nedensel sonuçlar doğurabilmeleri için failer tarafından tanınmaları ve algılanmaları gerekmediğinden, onların sosyal gerçekliğin nesnel boyutunu meydana getirdikleri unutulmamalıdır.

---

¹¹⁶ Ibid., s.104.